

Funkcja uzdrowiskowa i dziedzictwo kulturowe jako katalizatory rozwoju małych miast

Dr inż. arch. Adriana Cieślak

Politechnika Łódzka, Instytut Architektury i Urbanistyki

Streszczenie. Artykuł porusza problematykę aktywizacji prouzdrowiskowej historycznych obszarów małomiejskich, odznaczających się wyraźnie ukształtowanym krajobrazem kulturowym. Istotą problemu jest rola małego miasta w rozwoju nowego modelu funkcji uzdrowiskowej, a także próba wstępnej analizy przekształceń, jakim podlegają zasoby kulturowe na rzecz podnoszenia atrakcyjności miasteczka, a w szczególności wpływ funkcji uzdrowiskowej na strukturę historycznego centrum. Tak postawiony problem należy także postrzegać jako punkt wyjścia dla dalszych badań zmierzających do opracowania rozwiązań, wspomagających ochronę krajobrazu i tożsamości miasta, w warunkach współczesnych przekształceń prouzdrowiskowych. Badania, prowadzone metodą indukcyjną, objęły polskie miasta uzdrowiskowe omiejsko-zdrojowej strukturze, w których obszary miejskie ukształtowały się przed rozwojem funkcji zdrojowych. Analizie poddano cechy przestrzenne małego miasta pod kątem ich przydatności dla potrzeb funkcji uzdrowiskowej, charakter relacji funkcjonalno-przestrzennych pomiędzy obszarem staromiejskim i zespołem zdrojowym, a także znaczenie tożsamości kulturowej miasta dla budowania atrakcyjności uzdrowiska. Przeprowadzone badania pozwalają stwierdzić, że aktywizacja funkcji uzdrowiskowej, ukierunkowanej na profilaktykę i zintegrowanej z turystyką kulturową jawi się jako szansa na rewitalizację zespołów miejskich towarzyszących założeniom zdrojowym. Miasta uzdrowiskowe, wykorzystując swój potencjał kulturowy, mają szansę na realizację innowacyjnych produktów turystycznych, które mogą przyczynić się do ich rozwoju gospodarczego i społecznego.

Słowa kluczowe: małe miasto, uzdrowisko, aktywizacja, dziedzictwo kulturowe

Wprowadzenie

Problematyka aktywizacji turystycznej małych miast od lat pojawia się w badaniach nad ich rozwojem przestrzennym i ekonomicznym, podobnie jak zagadnienia związane z ochroną ich krajobrazu kulturowego¹. Jednakże prouzdrowiskowe wykorzystanie małych miast jest zjawiskiem nowym, podyktowanym zmianą sposobu postrzegania funkcji uzdrowiskowych, a także rozwijającą się modą na kulturową turystykę² małomiejską.

¹ W zakresie badań nad miejscowościami uzdrowiskowymi można wyróżnić opracowania dotyczące historii kształtowania zespołów uzdrowiskowych w Polsce oraz badania poruszające rozwój współczesnych tendencji. Należy podkreślić, iż większość z prowadzonych badań ma charakter regionalny i dotyczy regionów tradycyjnie uzdrowiskowych, np. Dolnego Śląska lub uzdrowisk nadmorskich. Wśród istotnych pozycji na uwagę zasługują publikacje Grażyny Balińskiej, Elżbiety Wysockiej, Elżbiety Węctawowicz-Bilskiej oraz Zdzisława Krasieńskiego, a także publikacje i badania prowadzone przez Instytut Turystyki w Krakowie. Warto nadmienić, iż w literaturze przedmiotu można odnaleźć opracowania traktujące szczegółowo uzdrowiska pozostające w granicach wpływów dużych miast, brakuje natomiast publikacji odnoszących się do problematyki uzdrowisk zlokalizowanych w małych miastach. Jednocześnie należy zauważyć, że pod wpływem zaistniałych w Polsce przemian ustrojowych i gospodarczych temat małych miast stał się wyjątkowo aktualny. Wielu autorów zauważyło, iż współczesne tendencje mogą zagrażać tradycyjnemu krajobrazowi małych miast i miasteczek. Powstają liczne opracowania podkreślające znaczenie lokalnej tożsamości, jak chociażby „Idea swojskości”, K. Pawłowskiej. Wiele opracowań porusza problematykę ochrony małych zespołów urbanistycznych (np. prace B. Bartkowicz, J. Bogdanowskiego, S. Gzella, A. Böhma, G. Balińskiej, T. Zarębskiej i wielu innych). W zakresie aktywizacji turystycznej małych miast można rozważyć dwie grupy tematyczne – podróż i pobyt, czyli ruch turystyczny oraz organizację turystyki rozumianej jako przemysł, biznes i produkt

turystyczny. Uwzględniając te dwa zagadnienia problemowe można wymienić prace takich autorów, jak: J. Altkorn, W.W. Gaworecki, J. Mazur czy K. Przecławski lub A.S. Kornak. Istotną pozycją jest zwłaszcza opracowanie Wojciecha Kosińskiego dotyczące aktywizacji turystycznej małych miast uwzględniające aspekty architektoniczno-krajobrazowe.

² Turystyka kulturowa jest zagadnieniem złożonym, a pojęcie „turystyki miejskiej” budzi wątpliwości nawet wśród badaczy. Jednak profesorem Jacek Kaczmarek i Sylwia Kaczmarek, proponują przyjęcie terminu „miejska turystyka kulturowa”, która pojmowana jest jako: „wszystkie grupowe lub indywidualne podróże turystyczne, podczas których odwiedzający miasto wkraczają w przestrzeń spotkania wypełnioną obiektami, wydarzeniami i innymi walorami kultury elitarniej lub popularnej właściwymi dla poznania miasta (miejskie *milieu*). Celem takiego wyjazdu może być także zdobywanie wiedzy o zorganizowaniu miejskiego środowiska życia człowieka”. W rezultacie wyróżnili oni 4, logicznie uporządkowane konteksty turystyki kulturowej:

- zabytki, będące obiektami statycznymi i ruchomymi, posiadającymi wartość historyczną (wzabytkach została zapisana pamięć, która może stać się wspomnieniem dla współczesnych),
- spuścizna, czyli dorobek duchowy, zakorzeniony w dziejach zbiorowości społecznej,
- przedmioty, do których zaliczyć można rzeczy organizujące współczesną przestrzeń antropologiczną. Są to wytwory współczesnej kultury materialnej, które dzięki nowości stają się obiektem zainteresowania,
- kreacja, czyli różnorodne wydarzenia współczesne, będące wy-

W synergicznym sprzężeniu tych dwóch zjawisk wiele małych miast (zarówno tych posiadających status uzdrowska, jak i pretendujących do miana uzdrowisk), upatruje szans na rozwój gospodarczy i przywrócenie czynnika miastotwórczego.

Taki stan rzeczy stał się przyczynkiem do podjęcia badań zmierzających do określenia roli małego miasta³ w rozwoju nowego modelu funkcji uzdrowskiej, a także do podjęcia próby wstępnej analizy przekształceń, jakim podlegają zasoby kulturowe na rzecz osiągnięcia przewagi konkurencyjnej i podnoszenia atrakcyjności miasteczka, a w szczególności wpływu funkcji uzdrowskiej na strukturę historycznego centrum miasta. Tak postawiony problem należy także postrzegać jako punkt wyjścia dla dalszych badań, zmierzających do opracowania rozwiązań, wspomagających ochronę krajobrazu i tożsamości miasta w warunkach współczesnych przekształceń prouzdrowskich.

W dobie rozwijającego się popytu na szeroko rozumianą profilaktykę zdrowotną, przy jednoczesnej fali zainteresowania turystyką małomiastką (na którą wpływ mają m.in. znużenie gwarem tradycyjnych kurortów i wzrastające zapotrzebowanie na zindywidualizowaną ofertę turystyczną), poruszone w artykule zagadnienia są ważne dla przyszłości małych miast, zwłaszcza z punktu widzenia poszukiwania właściwych sposobów przekształceń obszarów staromiejskich i wprowadzania w nie nowych funkcji. Kluczowa wydaje się potrzeba zdefiniowania:

- pożądanego kierunku i sposobów przekształcania obszarów staromiejskich pod kątem przystosowania ich do wspomagania aktywizacji funkcji uzdrowskich,
- właściwych relacji pomiędzy źródłem i miastem.

Poruszone w artykule zagadnienia nabierają szczególnego znaczenia w kontekście przykładów powojennych inwestycji uzdrowskich udowadniających, że niewłaściwa polityka i niezrozumienie terapeutycznych właściwości przestrzeni może prowadzić do nieodwracalnych zaburzeń w krajobrazie⁴.

Badania wymagały odniesień do ustaleń ogólnych, w tym zdefiniowania współczesnego charakteru funkcji uzdrowskiej, określenia jej związków z turystyką, a także scharakteryzowania oczekiwań współczesnego kuracjusza. Analizy szczegółowe prowadzone były metodą indukcyjną⁵ i objęły 9 miejscowości⁶, z których każda charakteryzuje się

razem twórczej aktywności człowieka, uwarunkowanej środowiskiem społecznym, w którym on żyje (Kaczmarek, Kaczmarek 2009, s. 16-17).

³ Postrzeganego jako wyodrębniona przestrzeń, historycznie ukształtowana struktura, stanowiąca element systemu osadniczego danego regionu.

⁴ „Boom” inwestycyjny w latach 70. zapoczątkował wznoszenie dużych, betonowych sanatoriów gigantów, pawilonów leczniczych i ogromnych szpitali uzdrowskich, które całkowicie pomijały kontekst miejsca, problematykę skali i proporcji, a także krajobrazowej kontekstualności architektury.

⁵ Polega na analizie pojedynczych faktów i na tej podstawie wyciągane są wnioski ogólne.

⁶ Przykłady wybrano spośród polskich miejscowości uzdrowskich w oparciu o następujące kryteria:

- Warunki podstawowe:
- miejscowość posiada prawny status uzdrowska,
  - w miejscowości istnieje historyczny układ o cechach miejskich,

złożoną strukturą urbanistyczną, składającą się z części zdrojowej i miejskiej. W każdym z analizowanych przypadków układ miejski ukształtował się wcześniej niż zespół uzdrowski, przez co miasteczko posiada charakterystyczny krajobraz kulturowy i czytelne „genius loci”. Przeprowadzone analizy zmierzały do identyfikacji tych cech małego miasta, które mogą być postrzegane jako korzystne i atrakcyjne z punktu widzenia rozwoju funkcji uzdrowskiej. Badaniom poddano obszary staromiejskie, ze szczególnym uwzględnieniem charakteru relacji funkcjonalno-przestrzennych pomiędzy obszarami historycznych centrów i zespołami zdrojowymi. Przeanalizowano zarówno zrealizowane inwestycje, projekty w trakcie realizacji, jak i koncepcje zapisane w dokumentach strategicznych.

W badaniach uwzględniono również kontekst regionalny, poddając analizie obiekty i/lub obszary historyczne istotne dla tożsamości miasta, zwracając uwagę na ich rolę w budowaniu atrakcyjności uzdrowska.

Rola zasobów kulturowych małego miasta w aktywizacji funkcji uzdrowskiej

Współczesna funkcja uzdrowska – ustalenia o charakterze ogólnym

Rok 2007 okazał się przełomowy pod względem urbanizacji. Od tamtej pory po raz pierwszy w historii świata więcej ludzi mieszka w miastach niż na wsi i zjawisko to najprawdopodobniej będzie się pogłębiać. Prognozy przewidują, że już w roku 2050 w środowiskach silnie zurbanizowanych będzie żyło aż 2/3 ludzkości. Tymczasem życie w dużych aglomeracjach pod wieloma względami wpływa niekorzystnie na organizm człowieka i jego strukturę psychiczną. Wśród negatywnych czynników możemy wymienić m.in.: zanieczyszczenie powietrza, hałas, wibracje, złą jakość wody pitnej, niewłaściwe odżywianie, zmęczenie psychiczne wywołane nadmiarem bodźców o charakterze stresogennym, niedobór miejsc wypoczynku na świeżym powietrzu, zły stan środowiska naturalnego, eliminację wysiłku fizycznego (Burzyński, Dryglas, Golba, Bartosik 2005, s. 9). Czynniki te przyczyniają się do pogorszenia stanu zdrowia i samopoczucia statystycznego mieszkańca Polski. Jak wynika z raportu Głównego Urzędu Statystycznego (Marciniak, Piekarzewska, Zajenkowska-Kozłowska, s. 22-55) częściej niż co trzeci Polak uskarża się na problemy zdrowotne lub choroby przewlekłe (tzw. choroby cywilizacyjne).

Z drugiej jednak strony rozwój farmakologii, poprawa

ukształtowany wcześniej niż założenie zdrojowe.

Warunki dodatkowe:

- miasto aktualnie posiada prawa miejskie i liczy nie mniej niż 3000 i nie więcej niż 30000 mieszkańców,
- miejscowości posiadają zróżnicowany staż jako miejscowości uzdrowskie (różny czas trwania tradycji uzdrowskich),
- miejscowości położone są w różnych warunkach geograficzno-krajobrazowych.

Pod uwagę brano także posiadanie przez miejscowość programów i/lub strategii rozwojowych, obejmujących swoimi działaniami obszary historyczne, a także występowanie na terenie uzdrowska wód termalnych.

Ostatecznie badaniom poddano: Busko Zdrój, Łądek Zdrój, Potyczyn Zdrój, Duszniki Zdrój, Muszynę, Piwniczną, Krasnobród, Gotdąp i Supraśl.

warunków bytowych i wzrost samoświadomości przyczyniły się do dodatniego bilansu życia (Stępień 2004, s. 185-193), a to z kolei prowadzi do wydłużenia okresu aktywności życiowej i zawodowej. Taki stan rzeczy wymaga nie tylko rozwoju profesjonalnych usług geriatrycznych (Łoboda 2006, s.14), ale także podjęcia działań na rzecz jak najdłuższego utrzymania dobrej kondycji fizycznej i psychicznej. Tym samym zauważalny jest wzrost zainteresowania funkcją uzdrowiskową, ukierunkowaną na profilaktykę⁷, zabiegi przeciwstarzeniowe i poszukiwanie wewnętrznej harmonii (filozofia wellness). Co za tym idzie, funkcja uzdrowiskowa wykazuje coraz bliższe związki z szeroko rozumianą turystyką. Możemy nawet przyjąć, że współczesna turystyka prozdrowotna to każda forma czasowej zmiany miejsca pobytu, realizowana w celach terapeutycznych, np. wypoczynek, zabiegi antyaging (w oparciu o: Mazurski 2006, s. 172; Januszewska 2004, s. 219; Bott, Szostak 2002, s. 22-23). W szczególności należy jednak zwrócić uwagę na fakt, iż współczesny kuracusz ukierunkowany jest na doświadczenia i bodźce o charakterze kulturowym (Bogacz 2006, s. 41-48, MacCannel 2002, s. 15, Dryglas 2006, s.102), odczuwa potrzebę zgłębiania odrębności kulturowej regionu, wnikania w lokalną tożsamość, obcowania z lokalnymi formami folkloru, a także wykazuje głęboką potrzebę doznawania odmienności⁸.

Małe miasta jako ośrodki realizacji funkcji okołouzdrawiskowych

Wzrost zainteresowania profilaktyką zdrowotną i wypytu na turystykę kulturową wydają się być szansą na rewitalizację małych miast skojarzonych z funkcją uzdrowiskową⁹, tym bardziej, że ich potencjał aktywizacyjny

w zakresie turystyki¹⁰ jest znaczący, zwłaszcza wśród miejscowości, które posiadają odrębną od zdrojowej, wyraźnie wyodrębnioną strukturę miejską. Nie bez znaczenia jest także fakt, że cechy funkcjonalno-przestrzenne małego miasta (Wejchert 1947) wydają się w szczególności odpowiadać na potrzeby współczesnej myśli uzdrowiskowej. Przestrzeń małego miasta, zwłaszcza w obszarach historycznych, może bowiem zostać scharakteryzowana jako struktura zhumanizowana (np. Duszniki Zdrój, Busko Zdrój, Łądek Zdrój, Połczyn Zdrój itd.). Posiada ona ograniczone rozmiary (tzw. ludzką skalę) i najczęściej zindywidualizowany charakter, łatwy do rozpoznania i zinterpretowania pod względem percepcyjnym, co można uznać za swoisty kontrapunkt dla obszarów wielkomiejskich, podlegających unifikacji, pozbawionych cech indywidualnych, przesyconych agresywnym „szumem informacyjnym” i wszechobecną reklamą, a także w kontekście całkowitego zatracenia kontaktu miasta ze środowiskiem naturalnym¹¹. Tymczasem w małym mieście częściej można odnaleźć przestrzenie, w których następuje bezpośrednia interakcja pomiędzy środowiskiem zurbanizowanym i krajobrazem, przez co łatwiej mogą zachodzić procesy odnowy psychofizycznej.

Małe miasto wykazuje także stosunkowo niski stopień złożoności i dostarcza ograniczonej liczby bodźców, co sprawia, że łatwiejszy jest do osiągnięcia efekt swojskości. Ponadto, ze względu na ograniczone rozmiary, jego struktura sprzyja aktywności fizycznej, jest bowiem łatwa do przemierzania pieszo.

Głównymi atrybutami atrakcyjności obszarów miejskich, które predestynują je do podjęcia aktywnej obsługi

⁷ Zainteresowanie usługami profilaktycznymi pojawia się nawet wśród osób stosunkowo jeszcze młodych, aktywnych zawodowo, które pragną tę aktywność zachować jak najdłużej i z wczesną przeciwdziałają efektom starzenia – wg danych Instytutu Turystyki w Krakowie najliczniejszą grupę wiekową odwiedzających polskie uzdrowiska stanowią osoby w wieku 45–54 lat.

⁸ Wg Abrahama H. Maslow’a ludzkie potrzeby mają charakter hierarchiczny, a każdej „warstwie” potrzeb można przyporządkować przykładowe pragnienia, tj. wybrane sposoby realizacji danej kategorii potrzeb. Jedną z takich potrzeb jest samorealizacja, czyli doskonalenie się. Potrzeba ta jest realizowana poprzez kształcenie umiejętności, naukę, zdobywanie wiedzy, ale także redukcję stresu i poprawę nastroju. Jest to niezwykle ważne z punktu widzenia kreowania oferty turystycznej o charakterze kulturowym. Można bowiem przyjąć, że odbiorca nie tylko pragnie chłonąć formę obiektu np. budynku, przestrzeni, krajobrazu, ale także zgłębić jego „treść” czyli posiadać wiedzę na jego temat. Nie zawsze musi to być wiedza profesjonalna, wystarczy, że da obraz całości, i pozwoli rozumieć kontekst. Atrakcyjnie podana wiedza, czyli informacje dotyczące genezy, historii, wartości historycznych, kulturowych, architektonicznych, a także otoczka regionalna (kontekst regionu – np. informacje o lokalnej kulturze, tradycji, miejscowe legendy, podania, folklor) to części składowe oferty realizującej potrzebę odbiorcy.

⁹ Na terenie Polski znajduje się 45 uzdrowisk statutowych, spośród których 25 to miejscowości, które wykształciły układy miejskie, przy czym 21 można zaklasyfikować jako małe miasto (liczba ludności nie przekracza 30 000 mieszkańców). Na uwadze należy mieć jednak fakt, że 12 z nich ukształtowało się już po powstaniu założenia miejskiego na skutek zaistnienia procesów miastotwórczych, związanych m.in. z obsługą ruchu kuracyjnego.

¹⁰ Zdaniem Wojciecha Kosińskiego turystyka staje się współczesnym czynnikiem miastotwórczym, który może być alternatywą dla dotychczasowych form aktywności małych miast, przy czym ich atrakcyjność turystyczna może wynikać zarówno z pięknej formy, jak i z interesującej treści historycznej o wartościach dydaktycznych, tym bardziej, że następuje wyraźna zmiana orientacji z preferowania w rekreacji aspektów głównie fizjologicznych i regeneracyjnych w środowisku przyrodniczym, na rzecz czynników intelektualnych. Wzmaga się turystyka poznawcza i dydaktyczna. Ten mechanizm sprawia, że wśród wielu potencjalnych odbiorców następuje znużenie renomowanymi, standardowymi ofertami turystycznymi, ponieważ postrzegane są jako „odbijanie percepcyjnych klisz”, czyli zwiedzanie miejsc perfekcyjnie przygotowanych, ale często zbanalizowanych i pozbawionych autentyczności. Kontrapunktem staje się eksplorowanie nierozpoznanych turystycznie regionów i miejscowości w poszukiwaniu takich, które nie zostały jeszcze spreparowane jako „produkt turystyczny”. Należy jednak podkreślić, że mimo konieczności zachowania autentyczności, miasteczka upatrujące swojej szansy w rozwoju turystyki, wymagają odpowiedniego przygotowania i promocji, tym bardziej, że wzrostowi liczebności w zakresie turystyki towarzyszy także ewolucja jakościowa (Kosiński 2000, s. 6-11).

¹¹ Co za tym idzie duże miasta są ujednoczone w wymiarze fizycznym, a jednocześnie nadmiernie stymulujące w wymiarze psychicznym. Naturalną reakcją na zjawiska niekorzystne są tendencje ucieczkowe w kierunku środowiska o mniejszej stymulacji. Warto jednak pamiętać, że człowiek najłatwiej akceptuje sytuację, które tylko w pewnym stopniu różnią się od rzeczywistości, do której przywykł. W tym kontekście struktura przestrzenna małego miasta jawi się jako jedno z właściwszych miejsc do czasowego pobytu, służącego regeneracji sił vitalnych. Jest to bowiem przestrzeń, która nie odbiega zbyt od znanych form i treści, ale jednocześnie jest dla nich swoistym kontrapunktem.

ruchu turystycznego, są jednak nawarstwienia wartości kulturowych i kompozycyjnych, prowadzące do zaistnienia miejsc o szczególnej malowniczości i zindywidualizowanym klimacie. Systemy wewnątrz sprężonych, obecność wyrazistych dominant, malowniczość otwarc, a także kulturowa treść (a przede wszystkim odmienność) tworzą przestrzeń sugestywną, która może wywoływać pozytywne skojarzenia. Wartości kulturowe i kompozycyjne, przejawiające się w harmonii układów przestrzennych, a także w obecności obiektów i miejsc wyposażonych w sens i znaczenie, w połączeniu z szeroko rozumianym łańcem przestrzennym, mogą być postrzegane jako pierwiastki terapeutyczne części miejskiej. Wartości poznawcze, w połączeniu z ciekawą i estetyczną formą przestrzenną, mogą natomiast realizować potrzeby z zakresu stymulacji intelektualnej. Można zatem przyjąć, że wartości kulturowe miasta stanowią, przynajmniej potencjalnie, ważny komponent tworzenia odpowiedniej atmosfery wypoczynku i mają swój wkład w wartości terapeutyczne funkcji uzdrowiskowej.

Zmiany w układzie zależności historyczne centrum – obszary zdrojowe

W istniejących na terenie Polski miasteczkach uzdrowskich można zaobserwować pewną prawidłowość. Na obszarach staromiejskich liczba podmiotów gospodarczych, oferujących usługi z zakresu obsługi ruchu turystycznego i/ lub uzdrowskiego, była dotychczas (a w wielu miejscach nadal jest) bardzo ograniczona. Taki stan rzeczy powodował, że nie brały one właściwie udziału w obsłudze ruchu kuracyjnego i turystycznego, mimo potencjalnych predyspozycji (np. Łądek Zdrój, Busko Zdrój i inne). Jednakże uzdrowska te coraz częściej dążą do zainteresowania odbiorcy nie tylko zespołami zdrojowymi, ale także terenami historycznych zespołów miejskich. Taki kierunek działań jest przejawem dywersyfikacji ryzyka inwestycyjnego i zmierza do kreowania efektów synergicznych, a przede wszystkim do przeciwdziałania niekontrolowanemu i jednostronnemu rozwojowi miejscowości. Struktury miejskie, poprzez przyjęcie roli ośrodków turystycznych, mają odzyskać czynnik miastotwórczy, tak aby zahamować procesy przenoszenia się „środków ciężkości” zjawisk gospodarczych jedynie na tereny zdrojów. W tym kontekście zasoby kulturowe obszarów historycznych centrów nabierają znaczenia komercyjnego. Tym samym należy zgodzić się z Danutą Kłosek-Kozłowską, że potrzeba ochrony i wzmacniania kulturowej tożsamości wynika z lekcji ekonomii i praw współczesnego rynku (Kłosek-Kozłowska 2007, s. 143-144).

O tym, że miasteczka uzdrowskie coraz lepiej zdają sobie sprawę ze znaczenia wartości kulturowych w aktywizacji turystycznej dobitnie świadczą zwłaszcza przykłady Łądku, Połczyna Zdroju czy Dusznik Zdroju, które zachowawszy w dużym stopniu historyczne układy przestrzenne, podejmują obecnie działania na rzecz ich rewaloryzacji, rewitalizacji czy chociażby remontów technicznych (podejmowane są programy naprawcze o różnej skali i zakresie działań: wymiany nawierzchni, wprowadzanie nowych elementów zagospodarowania, eliminowanie konfliktów funkcjonalnych, remonty historycznej tkanki architektonicznej, koncepcje rekonstrukcji ukła-

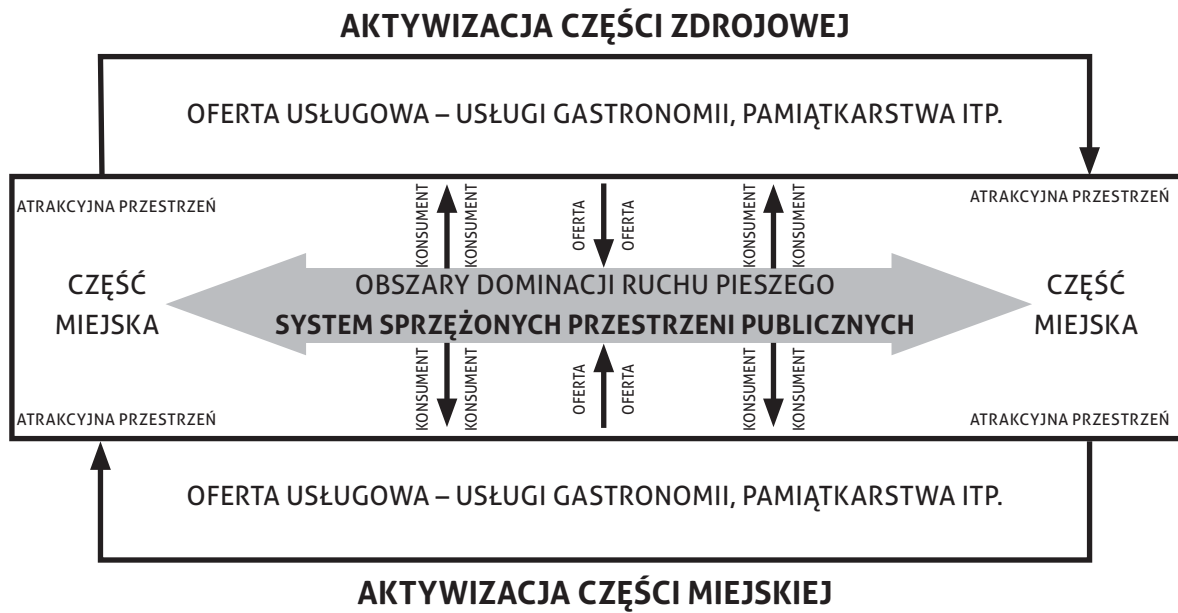
dów przestrzennych w celu odzyskania utraconych wartości)¹².

Abstrahując od jakości i skuteczności podejmowanych działań, a także związanych z nimi zagrożeń dla autentyczności historycznych obszarów miejskich, za najbardziej interesujące uznać należy dążenie do eksponowania odmienności morfologicznej i funkcjonalnej pomiędzy częścią miejską a zdrojową, tak aby założenie składało się z części turystycznej (miejskiej) i uzdrowskiej (zdrojowej). Tak dzieje się m.in. w Łądku Zdroju, Busku Zdroju, Muszynie, Krasnobrodzie, Dusznikach i Gołdapi. Kreowanie takiej relacji przestrzennej pozwala na stworzenie mechanizmu, który można określić mianem „sprężenia zwrotnego”. W takiej relacji miasto o profilu turystycznym wzbogaca wartość uzdrowska, a założenie zdrojowe wzbogaca wartość oferty turystycznej miasteczka. W przypadku miejscowości takich jak Krasnobród czy Supraśl, które posiadają jeszcze dodatkową funkcję sakralną, ta wzajemna zależność zostaje rozbudowana, przy czym szczególny charakter przestrzeni sakralnej bardzo wyraźnie identyfikuje podział na strefę sacrum i profanum, co w jakimś sensie determinuje wizerunek całej miejscowości.

O wartości komercyjnej takiego sprężenia decyduje przede wszystkim stopień odmienności morfologicznej poszczególnych struktur i ich indywidualna atrakcyjność turystyczna. Warto także zauważyć, że wyraźne strefowanie pozwala na osiągnięcie efektów synergicznych i rozszerzanie profilu funkcjonalnego miejscowości, a w konsekwencji na podnoszenie atrakcyjności uzdrowska jako całości (rozszerzanie wachlarza potencjalnych konsumentów). Jest także szansą na uniknięcie lub zminimalizowanie konfliktów, jakie mogą powstać na „linii styku” turystyki z funkcją uzdrowską (np. podczas organizacji wydarzeń o charakterze masowym, jak festiwale, koncerty, happeningi artystyczne, eventy kulturalne lub sakralne itp.) Zachowanie przynajmniej częściowego podziału funkcjonalnego pozwala na przyjęcie bardziej swobodnych form użytkowania przestrzeni przez poszczególne grupy odbiorców. Zapewnia to odbiorcom możliwość doświadczania tych wartości, które skłoniły ich do wyboru danej oferty, a jednocześnie daje szansę na obcowanie z innymi atrakcjami, ale na zasadzie autonomicznego wyboru. Można przyjąć, że dualizm struktury przestrzennej zostaje pogłębiony o strefę funkcjonalną i jest to zjawisko korzystne dla ochrony tożsamości poszczególnych obszarów, a jednocześnie podnosi atrakcyjność funkcjonalną całej miejscowości.

Kreowanie zjawiska „sprężenia zwrotnego”, polegającego na eksponowaniu odrębności morfologicznej i funkcjo-

¹² Wyjątkowo ciekawym przykładem jest Krasnobród, w którym historyczna tkanka architektoniczna miasta została w okresie powojennym niemal w całości wymieniona na bezstylową zabudowę współczesną. Miasto, zdając sobie jednak sprawę ze znaczenia wartości kulturowych i obecności „pierwiastka” kompozycyjnego dla współczesnych szans rozwojowych w zakresie turystyki, poszukuje sposobu na odzyskanie „klimatu” i indywidualnego charakteru. W tym celu zleciło wykonanie specjalnego opracowania – „Studium wartości kulturowych gminy Krasnobród”, którego zadaniem miało być identyfikacja cech charakterystycznych krasnobrodzkiej architektury miejskiej i regionalnej, tak aby możliwe było odnalezienie właściwych punktów odniesienia i odzyskanie ciągłości kulturowej.

Ryc. 1. Mechanizm „sprzężenia zwrotnego” z integracją przestrzenną poprzez system przestrzeni publicznych jako element reżyserowania przepływu ruchu konsumenckiego

nalnej poszczególnych układów paradoksalnie wymaga jednak pełniejszej integracji poszczególnych przestrzeni składowych. Podstawowym narzędziem tej integracji wydaje się być wytworzenie systemu przestrzeni publicznych, umożliwiających łatwe i atrakcyjne pokonanie dystansu pomiędzy poszczególnymi strefami funkcjonalnymi. W Łądku Zdroju jest to projekt tzw. „Łądeckiej Alei”, w Busku Zdroju zaproponowano modernizację Alei Mickiewicza, w Krasnobrodzie rewaloryzacja objęła ulicę 3-Maja, i Partyzantów, a w Supraślu ulicę 3-Maja i drogę prowadzącą do monasteru. Działania władz zmierzają do stworzenia lub uatrakcyjnienia przestrzeni publicznych o charakterze liniowym, których zadaniem jest funkcjonalna integracja niezależnych dotychczas struktur. W tym celu definiowane są obszary o dominacji ruchu pieszego (trakty spacerowe) oferujące miejsca do wypoczynku i zapewniające pozytywne doznania estetyczne itp. Jednocześnie władze podejmują działania zmierzające do urozmaicenia oferty funkcjonalnej lokalizowanej wzdłuż traktów, tak aby wygenerować przepływy strumieni konsumenckich pomiędzy poszczególnymi elementami struktury. Świadome sterowanie przepływem konsumentów (reżyserowanie zjawisk konsumenckich), poprzez synergiczne działania na poziomie przestrzennym i funkcjonalnym, pozwalają bowiem na kontrolowaną aktywizację wybranych przestrzeni (ryc. 1).

Regionalizacja oferty turystyczno-uzdrowiskowej z wykorzystaniem czynnika kulturowego

Ekspozycja wyraźnie zarysowanych odrębności terytorialnych staje się ważnym elementem tworzenia przestrzennego przekazu złożonego z wiedzy, obrazów, uczuć

i emocji, a opartego na podkreślaniu indywidualnych cech regionu, co przekłada się na budowanie unikatowego wizerunku. Regionalizacja produktu turystycznego jest formą delimitacji przestrzeni globalnej i pozwala odbiorcy na osadzenie odwiedzanego miejsca w czasie i przestrzeni, a także na postrzeganie go poprzez kontekst poznawczy.

Przykładem regionalizacji produktów turystyki uzdrowiskowej jest Dolny Śląsk, podejmujący działania promocyjne w celu ugruntowania pozycji lidera w zakresie usług uzdrowiskowych w Polsce. Działania te są jednak połączone z promocją potencjału turystycznego i kulturowego całego regionu postrzeganego jako zintegrowane elementy produktu turystyki uzdrowiskowej¹³. Identyfikacja i promocja odrębności terytorialnych jest bowiem szansą na ochronę, a nawet wzmocnienie lokalnej tożsamości oraz poczucia przynależności do miejsca (wzmacnianie więzi pomiędzy określoną wspólnotą terytorialną). Co ważne, jest to filozofia ochrony tożsamości poprzez podkreślenie jej znaczenia dla przyszłości regionu i w tym sensie ekspozycja historycznej, kulturowej czy architektonicznej odrębności i wykorzystywanie tych cech w promocji i kreowaniu wizerunku może być postrzegane jako forma innowacji.

W wymiarze praktycznym, odnoszącym się do miejscowości uzdrowiskowych, obecność obiektów i struktur zabytkowych jest przede wszystkim elementem atrakcyjności

¹³ Liderem projektu Uzdrowiskowy Dolny Śląsk jest miasto Jelenia Góra. W kwietniu 2010 roku Zarząd Województwa Dolnośląskiego przyznał miastu dotację na realizację projektu (unijne dofinansowanie w kwocie 1 mln 317 tys. zł. Pieniądze pochodzą z Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007–2013, Działanie 6.1 „Turystyka uzdrowiskowa – promocja”, w Priorytecie VI – Wykorzystanie i promocja potencjału turystycznego i kulturowego Dolnego Śląska.

turystycznej, przy czym można wyodrębnić dwa podstawowe modele turystycznej aneksji zasobów kulturowych: pasywny i aktywny.

Model pasywny – polega na udostępnianiu odbiorcom obiektów do zwiedzania. Stanowi on cel jednodniowych wycieczek lub jest jednym z wielu elementów na trasach turystycznych itp. Obiekty tego typu mogą mieć różnorodną formę, wartość historyczną, architektoniczną, estetyczną itp., ale ich atrakcyjność wynika z cech przyrodzonych, a nie z przetworzenia. W tej grupie można umieścić zarówno całe zespoły urbanistyczne, jak i pomniejsze obiekty. Często dodatkową wartość turystyczną stanowią także skojarzone z nimi podania, legendy wydarzenia lub postaci (wartości niematerialne). Model pasywny jest mocno rozpowszechniony i przez lata stanowił podstawową formę turystycznego wykorzystania zasobów kulturowych regionu.

Co ważne, obiekty architektoniczne stanowią także istotny kontrpunkt dla atrakcji przyrodniczych. Jak podkreśla profesor Wojciech Kosiński te przyrodniczo-kulturowe zespoły podnoszą atrakcyjność turystyczną miasta, ponieważ oddziałują na psychikę odbiorcy w sposób synergiczny – występując w relacji „białe po czarnym – czarne po białym” (pojawiając się naprzemiennie) tworzą dla siebie odpowiednie warunki ekspozycji (Kosiński 2000, s. 76).

Model aktywny – polega na innowacyjnym wykorzystaniu obiektów historycznych poprzez wprowadzenie nowych funkcji (adaptacja). W tym kontekście wartości kulturowe stanowią jedynie punkt wyjścia dla nowoczesnego produktu turystycznego, przy czym o atrakcyjności tego produktu decyduje głównie kreatywność tzw. kapitału ludzkiego. Co ważne, wartość historyczna czy architektoniczna obiektu poddanego przekształceniom definiuje jedynie kierunek możliwych rozwiązań. Należy jednak zaznaczyć, że pierwotna forma i funkcja, a także związane z obiektem wartości niematerialne składają się na jego komercyjną wartość i wyposażają go w pierwiastek emocjonalny, którego z reguły pozbawione są obiekty współczesne. Wartości te, poddane subtelnej pielęgnacji i promocji stają się odpowiedzią na nieco romantyczne postrzeganie historii przez współczesnych odbiorców, a także są atrybutem kreowania „funkcji prestiżu”¹⁴, tak ważnej w ofercie typu spa i wellness¹⁵.

Model aktywny nie jest jeszcze rozpowszechniony w polskich miasteczkach uzdrowiskowych i pojawia się przede wszystkim na Dolnym Śląsku. Szczególnie interesującym rysuje się przykład Łądką Źdroju, gdzie dawne rezydencje magnackie, dwory, zamki, pałace i wille doskonale sprawdzają się jako pensjonaty i hotele oferujące dodatkowo

usługi z zakresu spa i wellness (np. „Zamek na Skale” w Trzebiezowicach¹⁶ i Villa Elise Park Pension)¹⁷.

Ciekawym przykładem innowacyjnego produktu turystycznego, opartego na bardzo „pospolitych zasobach” kulturowych jest skansen Gottwaldówka, położony w Kątach Bystrzyckich. Skansen powstał w dawnych zabudowaniach gospodarskich, jednej z tradycyjnych, dolnośląskich zagród, gdzie odrestaurowane obory i stodoły mieszczą ośrodek kultury regionalnej, prezentujący twórczość ludowych artystów. Ponadto, w gospodarstwie odbywają się festyny odtwarzające ludowe tradycje. Tym samym stare gospodarstwo stało się miejscem kultywowania lokalnej pamięci i regionalnych tradycji, co warunkuje autentyczność przekazu. Wartość miejsca została wykorzystana poprzez kreatywne przeinterpretowanie pierwotnej funkcji i połączenie pierwiastka historycznego z czynnikiem komercyjnym.

Cechą wspólną obydwu form aktywizacji turystycznej jest ich wzajemna integralność i zależność. Miejscowość o funkcji wiodącej (uzdrowisko) dzięki obecności obiektów zlokalizowanych w sąsiedztwie zyskuje na atrakcyjności turystycznej. Poprzez kontekst regionalny nabiera także bardziej wyrazistego charakteru nie tylko jako uzdrowisko, ale także jako miasto. Pasywne formy aneksji turystycznej zasobów kulturowych stanowią element kreowania określonego wizerunku, są jak ilustracja opowiadająca o historii miejsca, nadająca mu sens i znaczenie. Formy aktywne podnoszą atrakcyjność produktu turystycznego, odpowiadając na dynamicznie zmieniające się oczekiwania odbiorców. Warto także zaznaczyć, że poprzez aktywizację obiektów zlokalizowanych w sąsiedztwie samej miejscowości procesy rozwojowe nabierają charakteru regionalnego, a oferta turystyczna uzdrowiska zostaje rozszerzona o dodatkowe tereny i atrakcje (obiekty te często stają się bazą wypadową dla innych form aktywności, takich jak piesze wędrówki, jazda konna, narciarstwo). Co za tym idzie, rozszerzeniu ulega nie tylko oferta funkcjonalna, ale także zasięg strefy ekonomicznego rozwoju związanego z obsługą ruchu turystycznego¹⁸.

Jednocześnie należy mieć na uwadze fakt, że obecność

¹⁶ Dawna siedziba rycerska należąca m.in. do rodu Reinchenbachów, Wallisów, Schlabendorfów, i Chamare – Harbuval adaptowana obecnie na 4-gwiazdkowy hotel „spa” – tzw. Zamek na Skale. Warto wspomnieć, że obiekt ten jest bezpośrednio związany z historią Łądeckiego uzdrowiska. Już na przełomie XVIII i XIX wieku był on jedną z największych atrakcji ziemi kłodzkiej, a kuracjusze i turyści z Łądką zwiedzali go chętnie, podobnie zresztą jak i inne okazałe rezydencje nad Białą Łądecką. Docierali tu najczęściej promenadami. Obiekt ten jest także ciekawym przykładem przeobrażeń geopolitycznych Europy. Władaty nim rody słowiańskie, pruskie, walijskie i francuskie, a przez wiele lat pełnił także rolę siedziby rodowej właścicieli dóbr Ziemi Kłodzkiej.

¹⁷ Willa należąca niegdyś do właścicieli huty szkła kryształowego – rodziny Loskych.

¹⁸ Jednocześnie należy mieć na uwadze fakt, że obecność miejscowości uzdrowiskowej warunkuje zaistnienie możliwości aktywizacji wielu z tych obiektów (ich odnowy, adaptacji, docelowo samofinansowania się zabytku). Gdyby nie obecność uzdrowiska, skupiającego wokół siebie ruch turystyczny adaptacja zabytkowych obiektów na hotele, pensjonaty czy też inne innowacyjne produkty turystyczne mogłaby nie być tak rentowna. Symbioza oparta na wzajemnych korzyściach natury ekonomicznej okazuje się zatem szansą dla ocalenia wielu obiektów historycznych, ważnych dla krajobrazu kulturowego regionów.

¹⁴ O „funkcji prestiżu” pisze m.in. Zbigniew Radziewanowski (Radziewanowski 2005, s. 51).

¹⁵ Można wyróżnić w zasadzie dwa podstawowe trendy w zakresie kreowania funkcji spa i wellness: jest to dążenie do tworzenia unikatowych obiektów współczesnych jak chociażby adaptacja obiektów historycznych z „duszą”, które odwołują się do minionej świetności obiektu lub miejsca, przy czym adaptacja ta z reguły połączona jest z diametralnym podnoszeniem standardów technicznych i estetycznych, a także eksponowaniem „czynnika komfortu”, czasem wręcz luksusu.

miejsowości uzdrowiskowej warunkuje zaistnienie możliwości aktywizacji wielu z tych obiektów (ich odnowy, adaptacji, a docelowo samofinansowania się zabytku). Gdyby nie obecność uzdrowiska, skupiającego wokół siebie ruch turystyczny adaptacja zabytkowych obiektów na hotele, pensjonaty czy też inne innowacyjne produkty turystyczne mogłaby nie być tak rentowna. Symbioza oparta na wzajemnych korzyściach natury ekonomicznej okazuje się zatem szansą dla ocalenia wielu obiektów historycznych, ważnych dla krajobrazu kulturowego regionów.

Konkluzje z badań

Aktywizacja funkcji uzdrowiskowej, ukierunkowanej na profilaktykę i zintegrowanej z turystyką kulturową, jawi się jako szansa na rewitalizację miejskich zespołów towarzyszących założeniom zdrojowym. Odmienność strukturalna, morfologiczna i funkcjonalna pozwalają na stworzenie urbanistycznej chimery, czyli organizmu złożonego z komórek

różniących się genetycznie, ale tworzących całość i działających w sposób synergiczny. Ważnym pierwiastkiem wspomagającym korzystne przekształcenia miast uzdrowiskowych jest także filozofia wellness, która działania o charakterze jakościowym przedkłada nad te o charakterze ilościowym. Wykorzystując swój potencjał kulturowy małe miasta mają szansę na realizację innowacyjnych przekształceń urbanistycznych i architektonicznych, które mogą stać się ważnym elementem rozwoju gospodarczego i społecznego (w skali miasta i regionu). Tym samym małe miasteczka uzdrowiskowe mają szansę stać się ważnym ogniwem gospodarek regionalnych. Za kluczowe uznać należy dążenie do zachowania zasad zrównoważonego rozwoju i realizacji nowych inwestycji (a także przekształceń obszarów historycznych) w myśl medycznej zasady „po pierwsze nie szkodzić”. Ponadto działania powinny koncentrować się na dążeniu do poprawy jakości przestrzeni i oferty funkcjonalnej, a także poszukiwaniu równowagi pomiędzy aktywizacją a sanacją obszarów miejskich.

Literatura

- Bogacz T., 2006, *Kulturowe konteksty turystyki uzdrowiskowej*, [w:] Iwanek T. (red.), *Turystyka uzdrowiskowa w gospodarce regionu i kraju*, Wyd. Wyższa Szkoła Zarządzania „Edukacja”, Wrocław.
- Bott A., Szostak D., 2002, *Turystyka uzdrowiskowa w regionie zachodniopomorskim*, Zeszyty Naukowe „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 2, Wyd. Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Burzyński T., Dryglas D., Golba J., Bartosik A., 2005, *Czynniki wpływające na jakość i konkurencyjność usług turystycznych w miejscowościach uzdrowiskowych*, Instytut Turystyki w Krakowie, Sp. z o.o. Stowarzyszenie Gmin Uzdrowiskowych RP, Kraków.
- Dryglas D., 2006, *Kształtowanie produktu turystycznego w Polsce*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Januszewska M., 2004, *Znaczenie produktu uzdrowiskowego w rozwoju turystyki w Polsce*, [w:] Panasiuk A. (red.), *Markowe produkty turystyczne*, Fundacja na rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin–Niechorze.
- Kaczmarek J., Kaczmarek S., 2009, *Turystyka kulturowa – człowiek w miejskiej przestrzeni wymiany*, [w:] Buczkowska K., Mikos von Rohrscheidt A. (red.), *Współczesne formy turystyki kulturowej*, AWF im. E. Piaseckiego w Poznaniu, Poznań.
- Kłosek-Kozłowska D., 2007, *Ochrona wartości kulturowych miast a urbanistyka*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa.
- Kosiński W., 2000, *Aktywizacja turystyczna małych miast. Aspekty architektoniczno-krajobrazowe*, Politechnika Krakowska, Monografia 269, Kraków.
- Liszewski S. (red.), 2008, *Geografia urbanistyczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Lokalny Program Rewitalizacji Łądko Zdroju, Okres programowania 2004–2007 i 2007–2009, 2004, Urząd Miasta i Gminy Łądek Zdrój; źródło: <http://bip.ug-ladekzdroj.dolnyslask.pl>, data dostępu: 09.2009.
- Lokalny Program Rewitalizacji Łądko Zdroju, Okres programowania 2010–2015, 2010, Urząd Miasta i Gminy Łądek Zdrój; źródło: <http://bip.ug-ladekzdroj.dolnyslask.pl>, data dostępu: 06.2012.
- Loboda J., 2006, *Niektóre uwarunkowania społeczne i dylematy współczesności a turystyka uzdrowiskowa*, [w:] Iwanek T. (red.), *Turystyka uzdrowiskowa w gospodarce regionu i kraju*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania, Wrocław.
- MacCannel D., 2002, *Turystyka. Nowa teoria klasy próżniaczek*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza, Warszawa.
- Majka T., Pacuła A., Bogdan T., 2003, *Strategia Rozwoju Zintegrowanego Produktu Turystycznego 6 Gmin; Krynicy – Zdrój, Łabowej, Muszyny, Piwnicznej – Zdrój, Rytra, Starego Sącza – „Perły Doliny Popradu”*, Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa; źródło: <http://krynica-zdroj.pl>, data dostępu: 01.2014.
- Majka T., Debis J., Wyszogrodzka K., Soegijanto-Janiszewska P., Mikołajczyk A., Wawrowska M., Grudzińska-Saja J., 2004, *Strategia Program Budowy Marki Uzdrowiska Supraśl*, Warszawa; źródło: <http://um-suprasl.pbip.pl>, data dostępu: 09.2013.
- Marciniak G., Piekarczyńska M., Zajenkowska-Kozłowska A., *Stan zdrowia ludności Polski w przekroju terytorialnym w 2004 r.*, GUS, Departament Statystyki Społecznej, Społecznej; źródło: www.stat.gov.pl, data dostępu: 05.2007.
- Mazur J., 1993, *Marketing usług turystycznych*, First Business Colege, Warszawa.
- Mazurski K.R., 2006, *Elementy krajoznawcze w ofercie uzdrowisk sudeckich*, [w:] Iwanek T. (red.), *Turystyka uzdrowiskowa w gospodarce regionu i kraju*, Wyższa szkoła Zarządzania Edukacja, Wrocław.
- Mirek J., 2009, *Turystyka jako czynnik rozwoju polskich uzdrowisk*, [w:] Deluga W. (red.), *Turystyka we współczesnej gospodarce*, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin.
- Nawratek K., 2005, *Ideologie w przestrzeni. Próby demistyfikacji*, Universitas.
- Pawłowska K., 2001, *Idea swojskości miasta*, Politechnika Krakowska, Kraków.
- Pawłowski K., 2003, *Geometryzacja jako czynnik dyscyplinujący organizację przestrzeni miejskiej*, [w:] Studium Urbis, Gdańsk.
- Plan rozwoju uzdrowiska Muszyna na lata 2009–2015, 2009, Urząd Miasta i Gminy Uzdrowiskowej Muszyna; źródło: <http://bip.malopolska.pl>, data dostępu: 07.2012.

- Pruchniewski S., Migdalska M., Wyszogrodzka K., Debis J., Kostrzewski P., Łukasiewicz P., 2000, *Strategia rozwoju produktu turystycznego regionu Gołdap*, Warszawa; źródło: <http://bip.goldap.pl>, data dostępu: 07.2012.
- Radziewanowski Z., 2005, *O niektórych problemach regionalizmu i ekologii w architekturze i urbanistyce*, Wydawnictwo PK, Kraków.
- Rewitalizacja obszarów miejskich w Muszynie, 2007, Urząd Miasta i Gminy Uzdrawiskowej Muszyna; źródło: <http://bip.malopolska>, data dostępu: 07.2012.
- Steinecke A., 1999, *Turystyka w miastach historycznych: szansa i ryzyko. Spojrzenie niemieckie*, [w:] Purchla J. (red.), *Dziedzictwo a turystyka*, Materiały Międzynarodowej konferencji zorganizowanej w dniach 17–20 września 1998 roku, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków.
- Stępień Cz., 2004, *Przeciętne dalsze trwanie życia osób w starszym wieku w Polsce w latach 1950–2002 i próba szacunku do 2012*, [w:] Kowaleski J.T., Szukalski P. (red.), *Nasze starzejące się społeczeństwo*, Uniwersytet Łódzki, Łódź.
- Strategia marki i promocji miasta Augustowa na lata 2010–2015, 2008, Urząd Miejski w Augustowie; źródło: <http://um-augustow.pbip.pl>, data dostępu: 05.2013.
- Strategia Rozwoju Gminy Łądek Zdrój na lata 2004–2013, 2004, Urząd Miasta i Gminy Łądek Zdrój; źródło: <http://bip.ug-ladekzdroj.dolny-lask.pl>, data dostępu: 09.2009.
- Strategia Rozwoju Miasta Augustowa na lata 2008–2015, 2008, Urząd Miejski w Augustowie; źródło: <http://um-augustow.pbip.pl>, data dostępu: 05.2013.
- Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Krasnobród do Roku 2020, 2008, Urząd Miasta i Gminy Krasnobród; źródło: <http://www.krasnobrod.pl>, data dostępu: 09.2011.
- Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Uzdrawiskowej Muszyna na lata 2008–2015, 2007, Urząd Miasta i Gminy Uzdrawiskowej Muszyna; źródło: <http://bip.malopolska.pl>, data dostępu: 07.2012.
- Wejchert K., 1947, *Miasteczko polskie jako zagadnienie urbanistyczne*, Warszawa.
- Węclawowicz-Bilska E., 2008, *Uzdrowiska polskie. Zagadnienia programowo-przestrzenne*, Politechnika Krakowska, Kraków.
- Wysocka E., 1981, *Kształtowanie przestrzenne uzdrowisk w Polsce*, Arkady, Warszawa.
- Wysocka E., 2001, *Teoretyczne podstawy konkurencyjności w planowaniu przestrzennym*, IGPIK, Warszawa.
-

Health resort function and cultural landscape as catalysts for a town's development

Dr inż. arch. Adriana Cieślak

Politechnika Łódzka, Instytut Architektury i Urbanistyki

Abstract

The article discusses the problem of activation of spa functions in the historic areas of towns, which have clearly shaped the cultural landscape. The essence of the problem is the role of a small town in the development of a new model of spa function and it is an attempt to identify ways to use cultural resources to the achievement of competitive advantage of the town, and in particular to determine the impact of the spa functions on the structure of the historical centre.

This issue should also be seen as a starting point for further research to develop solutions that will help protect the identity of these towns.

Inductive research concerned the Polish spa towns with a complex structure in which urban areas were created before

the development of the spa. Analyses include the spatial characteristics of a town considered in terms of their suitability for the function of the spa, the nature of functional and spatial relationships between the areas of the old town and spa, as well as the importance of the cultural identity of the town to build the attractiveness of the spa.

The study allows us to conclude that the activation of spa function, which is integrated with cultural tourism, is seen as an opportunity to revitalize the spa towns. In addition, the spa towns which use its cultural potential can realise innovative investments that can become an important element of economic and social development.

Keywords

small town, health resort (spa), activation (elicitation), cultural heritage